

SOSYOLOGCA

OCAK-ARALIK 2017

CİLT:7 SAYI:13-14

ISSN: 2146-5207

DÜZENİN MARJİNALLEŞMESİ, TOPLUMSAL BÖNLEŞME VE İNTİHAR

Ertan EĞRİBEL

Özet: Batı dünyası egemenliği ve işleyişi artık kendisini tarihsel olmayan, toplum dışı ve üst koşullar olarak mutlaklaştırmıştır. Öte yandan toplum kendi sorunlarını çözmede etkisiz hale gelmiş, birlik ve beraberliği ifade etmekte zorlanmıştır. Verilen ilişkiler sadece toplumun ve insanın kanını değil, yaşamın canlılığını ve birikimini de tüketmektedir. İntihar koşulları genelleşmiş, topyekûn bir tehdit ve gerçeklik haline gelmiştir.

Tüm bunlardan yola çıkarak bu çalışmada düzenin marjinalleşmesi, toplumsal bönleşme ve intihar ele alınacaktır.

Anahtar Sözcükler: Düzenin Marjinalleşmesi, Toplumsal Bönleşme, İntihar.

MARGINALIZATION OF THE ORDER, SOCIAL IDIOCY AND SUICIDE

Ertan EĞRİBEL

Abstract: Western world domination and functioning has now absolutized itself as non-historical, extra-societal, and supra-conditions. On the other hand, the society has become ineffective in solving its own problems and has difficulty expressing unity and solidarity. Given relationships consume not only the blood of the society and the human being, but also the vitality and accumulation of life. Suicidal conditions have become generalized, an all-out threat and reality.

In this study, based on all these, the marginalization of the order, social idiocy and suicide will be discussed.

Keywords: The Marginalization of the Order, Social Idiocy, Suicide.

DÜZENİN MARJİNALLEŞMESİ, TOPLUMSAL BÖNLEŞME VE İNTİHAR

Ertan EĞRİBEL

1) Giriş Yerine: Düzenin Marjinalleşmesi, Toplumsal Bönleşme ve İntihar

Batı dünya egemenliği ve işleyişi günümüzde tarih-dışı, toplum-dışı, koşullar-üstü olarak kendini mutlaklaştırmıştır. Buna karşılık toplum kendi sorunların çözümünde etkisizleşmiş, birlik ve dayanışması ifade etmede zorlanmaktadır. Düzeni aşmak, yeni bir alternatif yaratmak veya tarihte bir sıçrama mümkün görülmemektedir. Verili ilişkiler, toplumun ve insanın sadece kanını değil yaşama gücünü ve birikimini de tüketmektedir. İntihar koşulları genelleşmiş, topyekün bir tehdit ve gerçeklik haline gelmiştir. İntiharın insana özgü bir eylem/yöntem olarak tanıtılması, intihar düşüncesinin yaygınlığı bile belli başına bir sorundur. Acımasız, uzmanca bakış acısının körlüğü yanında, kayıtsızlığını göstermektedir. Bu kayıtsızlık gerçekte bir başka olayın ifadesidir. Günümüz Batı dünya düzeni varlığını korumak için çeşitli uzmanca kurumlar oluşturmuş, cezalandırmalar, kapatmalar, ölüm araçları ile insanlığı çepeçevre sarmıştır. İnsanlığın tahribi ve çökertilmesi, düzenin darlaşması veya marjinalleşmesi, mutlaklaşması ve otoriterleşmesi karşısında tek protesto yolu varlık ve kimliğini savunmamak biçiminde anti-isyan veya radikal/militan bir tutumla yaşamı seçmemek olmaktadır. Bunu bir özgürleşme olarak tanımlamak bir başka çözümsüzlüktür. Düzeni/çözümü tartışmak, dönüştürmek yerine, sorunu bireysel düzeye indirgeyerek intihar eden insanları suçlamak veya intiharı bir karşı çıkış ve özgürleşme olarak yüceltmek için insanlıktan uzaklaşmış olmak gerekir.

Modern toplum örgütlenmesi günümüzde sınırlarına varmıştır. Post-modern yeni bir toplumdaki ve dünya görüşünden söz edilmektedir. Artık dünyanın birliği ve geleceği ile ilişkili bütünsel dünya görüşleri ve arayışı söz konusu değildir. Dünya düzeninin mutlaklaşması, tarihten ve toplumdan kopmasıyla mevcut ilişki ve koşullar zorunlu bir "kader" gibi görülecektir. XX. yüzyılın kendi başına önemli olan bir dizi olayı (iki dünya savaşı, soğuk savaş, Sovyetler Birliğinin tasfiyesi vb.) yeni bir çağı başlatan bir değişime

neden olmamıştır. XXI. yüzyıl modern dönemin, tarihin sonu gibi görüşlerle anlamlandırıldı. Yeni dönemde üstünlük verilen toplumsal hareketler kendilerini tarih ve uygarlık düzeyinde etkili düzen kurucu hareket olarak tanımlamaktan kaçınmışlardır, düzene karşı uyumsuz, antici hareketler olmaktan ileri gidememişlerdir. XXI. yüzyılın en önemli özelliği yeni bir aşama, sıçrama olmadan Batı dünya egemenliğinin en üst sınırlarına, sonuçlarına varmasıdır. XXI. yüzyıl bu anlamda Batı dünya egemenliğinin pekiştiği ve yeni arayış çabalarının son bulduğu bir dönemi belirtmektedir. Batı'nın Doğu üzerinde egemenliğini genişletmesi ve Doğu kimliğinin tahribi Batı kimliğinin de tahribine neden olmaktadır. Gelecekle ilgili bir arayış ve umut ortadan kalkmıştır. Günümüzde intihar eylemi ve düşüncesini belirleyen temel çerçeve olarak küresel faşizm veya barbarlık çağına giriş koşullarından söz etmek gerekir.

Mevcut düzen ve ilişkilerinin tarihten, toplumdan ve koşullardan bağımsızlaşmasıyla düzenin mutlaklaşması ile marjinalleşmesi birlikte ortaya çıkmaktadır. Mevcut küresel düzen marjinalleştikçe kendi ideolojisi, dünyaya bakışı da marjinalleşmektedir. Toplum düzeyinde yeni arayışların ve alternatif bir düzen umudunun ortadan kalkması nedeniyle toplum ve toplumsallaşma düzeyinde içe kapanma, mutlaklık ve marjinalleşme ortak koşulları ve dünya görüşünü oluşturmaktadır. Düzene karşı çıkışlar olmuş olsa bile bu karşı çıkış antici bir kimliğin ifadesi olmaktan ileri gitmemektedir. İntihar eylemi ve düşüncesi bu anlamda en yaygın ve güçlü, militan anti-imlik ifadesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun dünya görüşüne yansımaları daha önce "kaos içinde birlik, birlik içinde açmaz" "toplumsuz-toplumsallaşma", "teslimiyetçi-kendiliğindenlik", "temsil krizi", toplumsal çözülme/çürüme" gibi kavramlarla ifade ettik. 1990 sonrasında Batı dünya egemenlik düzeni geçmişte sorunlara neden olan düzeninin işleyişinden kaynaklanan krizi toplumun krizi biçimine sokarak kendi varlığını sürdürme yoluna gitmiştir. Küresel egemenlik ilişkileri askeri, siyasi, ticari düzeylerde merkezde denetlenirken yerelleşme, taşralaşma biçiminde tahakküm ilişkileri darlaşmaktadır. Dünya görüşü düzeyinde bütünsel kuranların reddi, gerçeğe karşı kuşku, geleceğin belirsizleşmesi aynı tutumun değişik görünümleridir. Batı'nın yeni bir gelecek ve aşama tasası yoktur. Bilimde ilerleme ve değişim, uzmanlıklar gündelik işlerle sınırlıdır ve ilişkilerin denetimiyle yetinilmektedir. Küresel düzene yönelik antici-muhalefet ve karşı çıkışlar belli bir tepkiyi, uyuşmazlığı belirtse bile dünya görüşü düzeyinde örgütsel bir bütünlük ve süreklilik sağlayamamaktadır. Küreselleşme karşıtı toplumsal muhalefet küreselleşmenin koşullarını aşamadığından, aynı koşulları paylaştığında kolaylıkla değersizleşmenin savunuculuğuna dönüşmekte, verili düzene paralel

biçimde marjinalleşmektedir.¹

Günümüzde verili düzen içinde Doğu-Batı sorunu aşılmış olmamasına rağmen, tarafların kimliklerinin ifadesi ve sorunların çözümü yönünde bir arayışı yoktur. Bu durum geçmişe, geleceğe ve şimdiye dair bütün bağlayıcılığın, toplumsal gerçeğin inkarı haline dönüşmüştür. Tarih bilincinin belirsizleşmesi ve antici-diyalog verili düzenin koşulları haline gelmiştir. Kurgu ve gerçeklik arasında sınırlar ortadan kalkmıştır. Verili düzen mutlaklaşırken insana yabancılaşmıştır. Açıklaması olmayan gerçek-üstü, toplum-üstü ulaşılması ve etkilenmesi mümkün olmayan bir güç olarak insan ilişkilerinin yerine geçmiştir. Verili düzenin aşılamayacağı ve etkilenmesinin mümkün olmayacağı görüşü verili düzenin kader gibi görünmesine neden olmaktadır. Verili düzenin toplumun kendi ilişkileri içinde doğrulanması, açıklanmaması, etkilenmemesi tüm insanlığı bir açmaz içine itmiştir. Verili düzen tarihi birikim ve gücü inkar eden yeni bir yön kazanmış, küresel düzeyde yabancılaşmıştır.² Günümüz intihar eylemi ve düşüncesini oluşturan genel koşullar ve baskı bu çerçeve içinde ortaya çıkmaktadır. İntihar eylemi ve düşüncesinin özellikleri de bununla ilgilidir. Günümüzde intihar eylemi ve düşüncesini belirleyen temel çerçeve veya özellikler 1- Devletsiz/toplumsuz Toplumsallaşma, 2- Teslimiyetçi Kendiliğindenlik, 3- Düzenin yabancılaşması ve kaostur (belirsizlik). Bu temel çerçeve intihar eylemleri ve düşüncesinin temel özellikleri yanında yaygın intihar tiplerini de tanıtmaktadır. İntihar eylemi ve düşüncesinin anti-kimlik ve dünya görüşü olarak ifadesi tarihin ve bütünsel kuramların reddi, belirsizlik, çelişkisizlik ve yabancılaşma biçimindedir. Günümüz toplumlarında, toplumsal norm kavramı yerini belirsizliğe bırakmıştır. “Ne olsa gider” yeni ilişkilerin ve düzenin mottosudur. Toplumsal gerçeğin belirlenmesi, saptanması ve kuramsal düzeyde bütünlük kaybolmuştur. Bu anlamda düzen dışında kalmak da düzenden bir kurtuluşu belirtmemektedir. Ailenin, dinin, devletin baskınlığı veya hiçliğin sakinliği ya da duyarsızlığı sığınak olmaktan çıkmıştır. Birey-toplum ilişkileri yönsüz ve saptanamaz haldedir. Bireyin kendi kural ve kararlarına bırakıldığı görüşüyle düzen ve toplum her türlü sorumluluktan kopmuştur. Geçmiş, şimdi ve gelecek bütünlüğü kaybolmuş, insan intihar koşullarına mahkum edilmiştir.

¹ Ertan Eğribel, “1980 Sonrası Dünyasında ve Türkiye’de Sosyolojinin Üç Hali: Anti-Kuram, Anti Toplum, Toplumsuz Toplumsallaşma ve Teslimiyetçi Kendiliğindenlik”, *Türkiye’de Sosyoloji Üniversitede 101 Yıl*, Editör: E. Eğribel, U. Özcan, H. B. Kaçmazoğlu S. Kızılcıkelik, Doğu Kitabevi, İstanbul, 2016.

² Ertan Eğribel, Ufuk Özcan, “Düzenin Yabancılaşması ve Küresel Barbarlık Çağına Giriş: Devletsiz/Toplumsuz Toplumsallaşma, Teslimiyetçi Kendiliğindenlik ve Kaos Eleştirisi”, *Sosyologca*, Sayı: 10. 2015. Ertan Eğribel, “Düzenin Yabancılaşması ve Gündelik Yaşam Fragmanları: Bönlüğün Öngörünüşleri ve Sosyolojisi Üzerine”, *Sosyologca*, Sayı: 11-12, 2016.

Karanlık bir yalnızlık, çaresizlik ve baskı içinde intihara karar veren kişiyi uzmanca gerekçelerle aşağılayarak sorunları açıklamak mümkün değildir.

Batı dünya egemenliği içinde verili düzen kendini mutlaklaştırırken, toplumsal ve tarihi düzeyde her türlü bağımlılıktan, normdan, ölçüden, kuraldan kaçınmaktadır. Bu durum toplumsal düzeyde ifadesi peşinden gidilecek, uğruna mücadele edilecek, bağlanılacak, savunulacak hiçbir görüş ve kuralın olmamasıdır. İnsan tarihi içinde ortaya çıkan geçmiş birikimden, deneylerden yararlanılması söz konusu olmadığı gibi bu miras tahrip edilmektedir. Bu yeni bir durumu belirtmektedir. Durkheim'in sözünü ettiği anomi/kuralsızlık durumu geleneksel toplum ile modern toplum arasında yasaların belirsizleştiği bir geçiş dönemini belirtmektedir. Bu açıdan sözünü ettiğimiz düzenin ve kurumların mutlaklaştığı, otoriterleştiği ve marjinalleştiği buna karşılık toplumun çözüldüğü, tahrip olduğu yeni ilişkileri tanımlamamaktadır. Durkheim, anomi kavramını "Toplumsal İşbölümü" ve "İntihar" çalışmalarında düzen ile ilişkili anormal/kuraldışı bir durum ile ilişkili kullanmaktadır. "Toplumsal işbölümü" çalışmasında, anomi/kuralsızlık toplumun mekanik dayanışmadan organik dayanışmaya geçiş sürecinde ortaya çıkar, işbölümünün artması, organik dayanışma sayesinde toplumsal bütünleşme egemen eğilimi belirtmektedir, bu nedenle intihar uyumsuzluk, anormal bir davranış olarak tanıtılmaktadır. Ahlaki düzenlemelerin, organik farklılaşma ve uzmanlaşmanın gerisinde kalması sonucu anormal veya anomik patolojik işbölümü ve kuralsızlık ortaya çıkacaktır. Anomi, genellikle kamusal alanda toplumsal normların ihlal edilişi belirten uyumcu olmayan bir davranışı belirtmektedir. Durkheim'a göre anomi toplumun ve toplumsal düzenin yapısal bir özelliği değildir. psikolojik, patolojik bir düzensizlik ve anlamsızlıktır. Durkheim'in anomi kavramını anlamak için, kuramının Marx karşıtlığı üzerinde kurulduğunu hatırlamak gerekir. Anomi, Marx'ın toplumsal çatışma ve yabancılaşma görüşüne karşı bir cevap niteliğindedir. Robert Merton, Durkheim'in görüşünü bir adım daha ileri götürerek, anormal, uyumsuz, sapkın davranışların, toplumsal yapı ve kültürel değerlerle uyum göstermek için bir baskı oluşturduğunu, ayrılık ve çelişkiler yarattığını belirtecektir. Merton'un amacı, birey düzeyinde "Amerikan Rüyası" nı ve yaşam tarzını açıklamak, meşru ve onaylanmış amaçlara adapte olmanın çeşitli tarzlarını belirtmektir. Amaca, hedeflere bağlı kalırken meşru araçların dışına çıkma veya araçları ve amacı reddederek yerine yenilerini koyma, çeşitli kısıtlamalardan kurtularak bütünleşmenin bir biçimi olabilmektedir. Buradan verili düzen içinde, modernleşme karşıtı çoğullaşma, özgürleşme görüşlerini veya "ne olsa gider" (bir anlamda anti-norm/kuralsızlık) anlayışına geçmek mümkün olacaktır. Günümüzde siyaset, din, bilim, adalet, eşitlik, sosyalizm, metafizik, iktisat, toplum, tarih, mesleki bilgi, donanım ilgi çekici değildir. Gündelik yaşamın anlık, doğrudan ilişkileri, rutinleri (spor, müzik, eğlence

vb.) daha çok ilgi çekmektedir. Temel konu ve sorunlar gözden düşmüştür.³

Günümüzde intihar bilim düzeyinde biyolojik, psikolojik, adli bir olay olarak görünmekte, toplumsal bir olay olarak sosyolojinin konusu olmaktadır. Sosyoloji ve diğer bilimler etkili olmaktan çıktıkça intihar konusunda geçmişteki yaklaşım biçimleri, dini, ahlaki bakış açısı, açıklayamamaktan, çözümsüzlükten kaynaklanan bir eğilim nedeniyle öne çıkmaktadır. Bilimin dışında yaygınlaşan diğer bir eğilim intiharın insan bilincinin dışında belirlenen bir kader olarak görülmesidir. Her iki yaklaşımda da intihar olayının açıklanması ve çözümünün toplum düzeyinde ele alınmasından vazgeçilmiştir. Bu, bir intihar eylemlerinin azalması sonrasında ortaya çıkan bir başarıdan değil, tam tersine başarısızlığın sonucudur. Günümüzde istatistiklerle saptanan intihar olayı, Durkheim'in kullandığı biçimde söylersek, her toplum için geçerli intihar sayısının üzerindedir. Temel eğilim verilen oranların katlanarak artacağı yönündedir. Dünya ölçüsünde verilen intihar istatistikleri, sorunun artık belirli bir olayla ve kişilerin seçimiyle ilişkili olmanın ötesine geçtiğini göstermektedir. Dünya Sağlık Örgütü'nün çeşitli dönem raporlarında intihar ilk on ölüm nedeni arasında gösterilmektedir. Genç ölüm nedenlerinin ilk sıralarında intihar yer almaktadır. Bu sıralama konusunda, nedenler değişmiş olsa bile ülkeler arasında çok belirgin farklılıklar bulunmamaktadır. İntihar rakamları saptanabilse bile intihar düşüncesi ve girişimi konusunda böyle bir saptama yapmak mümkün değildir.⁴

Günümüzde intihar eğilimi ve koşulları yaygın bir durumu ve bilinci belirtmektedir. İntihar düşüncesi ve eyleminin, günümüz toplum düşüncesi içinde, çeşitli bütünsel dünya görüşlerini aşan en güçlü ve yaygın militan/radikal anti-bilinç biçimi olduğunu söylemek mümkündür. Rakamlara boğulmadan esas tespit edilmesi gereken vahim gerçek budur. Bu nedenle konu sadece ülkeler tarafından ele alınmamakta ve çeşitli toplumlar arası kurumlar konu üzerinde belli saptamalar yapmaktadır, ancak bunlar istatistiksel rakamlar olmaktan ileri gitmemektedir. Konunun insanın birliği ve geleceği ile ilgili bir uygarlık sorunu olarak anlaşılması ve bu yönde açıklama, kavrama çabası yoktur. İntihar düşüncesi ve eylemini radikalleşmesi/militanlaşmasını belirtmek için bizde bu saptamaları, eksiklikleriyle kullanacağız.

³ Bunu en çok hisseden veya bundan en çok etkilenen sosyoloji hocalarıdır. Sosyolojinin yeni dallarına (gündelik yaşam sosyolojisi, iletişim sosyolojisi, sinema-eğlence sosyolojisi, kültür sosyolojisi gibi) bu açıdan da bakılmalıdır. Bu durum ders anlatımını ve kaynak paylaşımını da etkilemektedir. Temel konu ve sorunlardan uzaklaşılmasında hocaları ve öğrencileri suçlamak yerine geçmişte mutlak olarak tanıtılan, Batı kaynaklı bütünsel kuram ve uygulamaların işe yaramazlığına, yarattığı sorunlara karşı bir tepki olarak görmek gerekir.

⁴ Çeşitli çalışmalarda intihar düşüncesi ve girişimi oranının gerçekleşmiş intiharların 15-20 katı olduğu belirtilmektedir. Bu iyimser bir oran gibi görünmektedir.

OECD verilerine göre son yıllarda her 100.000 kişiden 29'u ve üzeri intihar etmektedir. Günümüz dünyasında "her kırk saniyede bir kişi"nin intihar ettiği gazete haberleri haline gelmiştir. Bunun sebepleri kimi zaman iş hayatında karşılaştıkları başarısızlıklar, çocuklarına bakamama, ailesini geçindirememe düşüncesi, kimi zaman ise kendi içinde karşılaşılan yalnızlık ve buna benzer pek çok sebep olabilmektedir. Ama bütün bu olayları bütünsel bir düzeyde açıklama ve sorunları çözme çabası söz konusu değildir. İntihar olayının karmaşıklaşması da bunda belli bir rol oynamaktadır. Dünya üzerinde en çok intihar vakasının yaşandığı ülkeler zengin olarak tanımlanan İskandinav ülkeleridir. Ayrıca intihara eğilimli geniş bir kesim bulunmaktadır. Alkolizm yanında sosyal yardımdan faydalanmaktan kaçınarak anti-toplumsal yaşam içinde bulunmayı seçen insanlar da bu eşikte görülmektedir. İntihar oranları yine yüksek görülen başka ülkelerin de bazı özellikleri vardır. ABD'yle girdikleri ilişkilere bağlı olarak büyük değişiklik gösteren Japonya ve Güney Kore'de intihar nedeninin büyük oranda iş hayatındaki başarısızlıklar, yolsuzluklar ve bunun ardından gelen intiharlar biçiminde olduğu belirtilmektedir. İntihar nedenleri, biçimleri, intihar yerine ikame edilen yöntemle bütün dünyada çeşitlilik ve yaygınlık göstermektedir.

İntihar istatistikleri,⁵ dünyada ve Türkiye'de bir saptama ve rakamları belirtmenin ötesine gitmemektedir. Bu yönde toplumsal bir duyarlılığın oluştuğunu söylemekte güçtür. İntihara özendirmemesi için basın ve yayın organlarında (magazin değeri yoksa) gizli bir yasak vardır. Batı'da da basın-yayımda bu yönde bir otokontrol veya sansür uygulanmaktadır. Türkiye'de TÜİK'in verilerine göre kesin ölümle sonuçlanan-sonuçlanamayan intihar sayısı kaygı verici boyuttadır. 2012 Meclis tutanaklarına göre, Türkiye'de on yılda yaklaşık 27.000 kişi intihar ederek hayatını kaybetmiştir ve yaklaşık 500.000 kişinin de intihar girişiminde bulunmuştur. Ölümle sonuçlanan intihar 2014 yılında 3.169, 2015 yılında 3.211 kişidir.⁶ Bu rakamlara göre intihar sonucu ölenleri sayısı terör nedeniyle ölen kişi sayısından fazladır. Bu veriler dünyadaki intihar oranlarıyla uyumludur. Yine, bütün dünyada savaşta ölenlerin sayısı, (savaşta intiharlar ayrı bir konu) intihar edenlerin (her yıl 1 milyon üzerinde) sayısından azdır. Bunun yanında Dünya Sağlık Örgütü'nün Şubat 2017'de açıkladığı rakamlara göre yeyüzü nüfusunun yüzde 4.4 deprasyon, 3.6'sı ise kaygı bozukluğu içindedir. Sadece anksiyete hastalığıyla boğuşan 300 milyon insandan söz edilmektedir. Yine bunun en yaygınlaştığı yer ABD'dir.⁷ Son 10 yılda deprasyonun yüzde 18.4, anksiyetenin ise 14.9 artış

⁵ "İntihar istatistikleri" adı bile intihar karşısında uzmanca, yansız, tutumsuz kalmayı belirttiği için itici görünmektedir.

⁶ TÜİK, Haberler, Sayı: 21516, 17 Haziran 2016.

⁷ TÜİK'in de katkısıyla Türkiye'nin bu tür bir sorunu yokmuş gibi görünmektedir!

gösterdiği saptaması gerçekte rakamların ötesinde tüm dünya düzeyinde bir sorunla karşılaştığımızın göstergesidir. Bir başka deyişle verili dünya düzenini aşamamanın pahası intihar eylemi ve eğilimi olarak karşımıza çıkmaktadır. Buna “insanlığın/uygarlığın ölümü” diyebiliriz.

İntihar eylem ve düşüncesini kendiyle sınırlı, bağımsız bir biçimde kavramak, açıklamak mümkün değildir. Ancak sosyoloji konu üzerinde kontrol ve denetim sağlamak için intihar ve hemen onun yanında ortaya çıkan çeşitli anti-kimlik belirtisi olan olayları birbirinden ayırmakta, kendi sınırları içinde ele alma çabasıdadır. Gerçekte intiharın hemen yanbaşında ona eşlik eden çeşitli olaylar bir bütünlük taşımaktadır, söz gelişi bütün dünyada depresyon, toplumsal gerçeğe bağlanamayan takıntı ve kaygılar intiharla birlikte toplumsal yaşamın bir parçasıdır. Her ikisi için de uzmanlar tarafından önlem olarak anti-depresan ilaçlar önerilmektedir. Anti-depresan ilaçlar ve haplar kimya/ilâç sanayinin en önemli kolu haline gelmiştir. İntihar olayı günümüzde tek başına görünmemektedir. Bireysel şiddet, cinayetler, etnik, dini savaşlar, nükleer tehdit, ekolojik sorunlar, boş zamanlar eğlencesi olarak spor, porno, çeşitli bilgisayar oyunlarına bağımlılık, her yaş bölümleri için aşırı duygusal bağımlılık ya da hissizlik, uyuşturucu madde kullanımı, dini, etnik muhafazakarlaşma, otoriterleşme, çeşitli depresyonlar, mesleki sorunlar, eğitimin değersizleşmesi, başıboşluk, ilişkisizlik, sanal gerçek ve kurgunun öne çıkması gibi pek çok olayla birlikte, birbirlerini desteklemektedir. Ama bunlardan biri veya çoğunun birlikte olması insanların intihar edeceği anlamına da gelmemektedir. İntiharın karmaşık yapısı nedeniyle etkileşimde olduğu pek çok neden ve olayı (bütün düzeni veya yaşamı) birlikte ve bütünsel bir kuram temelinde ele almak gerekir. İntihar yanında etkileşimde olduğu çeşitli olaylar artık gündelik yaşamın sıradan görüntüleri ve güçlü eğilimine dönüşmüştür. İntihar ile diğer olumsuz görülen toplumsal olaylar arasında temel bağ verili düzene karşı uyumsuzluktur. Bu nedenle kendi başlarına ele alınması, açıklanması mümkün olmamaktadır. Bilim düzeyinde bu olayları ayırarak etkili olma çabası gerçekte denetim çabası olmaktan ileri gitmemektedir. Bu örnekler bir yönüyle Durkheim’in intihar tiplerini doğrularken, diğer yandan sınırlılığını (aynı zamanda araştırma araç ve yönteminin darlığını) göstermektedir. (Bu tür yaklaşım hala geçerlidir. Açıklamada, değerlendirmede sınırlıkların uygulamada görüntüsü intihara karşı alınması gereken tedbirlerin tıbbi, klinik tedbirlerin ötesine geçmemesi biçimindedir. Sonuçta önerilen çözüm intihar eğilimde olan kişilere (artık bütün toplum) tıbbi yardım yapmak, anti-depresan ilaçları ucuzlatmak, kolay alınır hale getirmek, intihar riski olan insanları tanımak ve kontrol etmek, intiharı “özendirecek”, hatırlatacak yayınlara engel olmak, intihar girişiminde bulunmuş kişileri takip etmek, kişisel, sosyal, ekonomik çeşitli yardımlar yapmak biçimindedir. İntihar artık bir sapma değildir, dünya çapında intihar koşulları

herkes için geçerli hale gelmiştir. Sorunlu tanıtılan veya sıradan kişilerin ötesinde toplumca benimsenen bir yönelişi göstermektedir. Günümüz dünya düzeninin marjinalleşmesi, mutlaklaşması ve giderek tarihten ve toplumdan kopmasıyla toplum ve toplumsallaşma da marjinal hale gelerek intihar koşulları genelleşmiştir. İntihar, kaçınılmaz bir kader haline dönüşmüştür.

Günümüzde verili dünya egemenlik düzenin otoritesi ve ilişkilerine bağlanırken, toplumsal kuralların birine veya hepsine karşı çıkmak, araçları ve amacı değiştirmek, araç değişirken amacın değişmemesi veya amaç değişirken aracın değişmesi birlikte görünebilecektir. Çeşitli toplumsal sorunlar artık çözülemez olarak görünürken verili düzen kurumları tartışılmamakta, insanları kısıtlayan, baskı altına alan bir denetim ve otorite işlevi görmektedir. Kurumların mutlaklaşması, otoriterleşmesi, marjinalleşmesi, toplum-üstü bir özellik kazanması, toplumu ve toplumsallaşmayı parçalamakta, uygarlığı çürütmektedir. ABD'nin verili ilişkilerin dışında, üstünde ve bağımsız olduğu (aşkınlık) görüşü, modernleşme karşıtlığı ile tanımlanmıştır. Bütün doğayı, insanı, toplumları, tarihi, uygarlıkları, mekanı kapsayan Batı-merkezli dünya görüşünden vazgeçilmesi, ABD eksenli küreselci çoğulculuk, özgürleşme olarak tanıtılmıştır. ABD küresel egemenliğine dayalı tahakküm ve baskı mantığı gerilim ve çatışmaya rağmen aşılmaz, doğal görülmüştür. Bu, aslında modern düzenin ve araççı rasyonelitenin en sınırına gelmesi ve düzen ve toplumun birlikte marjinalleşmesidir. Yeni bir düzen alternatifi, arayış ve çözüm veya verili koşulları aşmak söz konusu olmadığında, düzen mutlaklaşırken, toplumsal bönleşme ve intihar koşulları herkes için geçerli olmaktadır.

2) Toplumsal Bönleşme ve İntiharın Varoluşçu Kaynakları: Ya Öl ya da Boş Ver

İntihar seçimi, bireysel ve toplumsal düzeyde sorunları aşamamanın, derin bir çaresizliğin, uyumsuzluk ve acının, umutsuzluğun, yabancılaşma ve aşkınlığın ifadesidir.⁸ Bu belirti ve bulgular sosyolojiye veya Durkheim'a ait olmayan genel bir durum ve saptamadır. Bütün dönemler için geçerlidir. Konuyu bu nedenle kaynağına dayalı olarak açıklamak gerekir. İntihar ve toplumsallaşma arasındaki ilişki insanın daha başlangıcında toplumsal yaşama geçmesiyle ortaya çıkmaktadır. "İntihar eden hayvan yoktur." İnsan kendi varlığı üzerinde düşünmekte olumlu veya olumsuz bilinçli bir tavra sahip olmaktadır. İntihar, insanı insan yapan "olumsuz" eylem ve düşünce kalıplarından biridir. Bu nedenle toplumsal bir konu ve olaydır. İnsanlaşma ve

⁸ Bu nedenler ve toplumsal sorumluluk söz konusu olmadığında intihar delilik, çılgınlık, biyolojik, kalımsal bir hastalık gibi görülecektir.

toplum yaşamı elverişli yanları yanında toplumsal sorunlar da yaratmaktadır.⁹ İntihar (kişinin ölüm isteği ve seçimi) konusunda tarih boyunca egemen görüşün olumsuz tavrı, intiharın bir cinayet gibi görülmesi nedeniyle devlet arşivleri, dini, adli kayıtlar karışık ve yetersizdir. Doğrudan intihar eylemi ve düşüncesinin etrafı bir gizlilik, sakınma, sessizlik ve rahatsızlık çerçevesiyle örülüdür. Bunda yönetimin otoriter tavrı önemli bir rol oynamıştır. Ancak intihar konusunda dini, ahlaki, felsefe, sanat-edebiyat, düzeyinde tarihin başlangıçtan bu yana süreklilik gösteren bir yazın vardır. İntiharı biyolojik, kalıtsal, tıbbi nedenlere bağlı olarak ele alan uzmanca açıklamalar ilgi çekmemiştir. İntihar konusundaki bilgi ve haberlere geniş halk kesimlerin yoğun bir ilgi göstermiştir. İntihar olayı XIX. yüzyıl sonrasında gündelik gazete, bilgi, haber biçiminde basın-yayımda yer alsa da otosansür ve yasaklamalar vardır. Sanat-edebiyat, bu nedenle geçmiş dönem yanında son dönem intihar eylem ve düşüncesinin saptanması ve değerlendirilmesinde sosyolojiye önemli, eşsiz bir kaynak olmaktadır. Sosyoloji bu açıklamalardan yararlanmakta, kendi bütünsel yöntemi içinde kapsamaya çalışmaktadır. Sosyolojiye diğer açıklamalar karşısında üstünlük kazandıran da budur.

Batı'da intihar konusu sosyolojinin ve diğer bilimlerinin bütün ağırlığına karşın, II. Dünya Savaşı sırasında ve sonrasında felsefi düzeyde yeniden önem kazanmıştır. Bu dönemde sosyoloji yeni kuram ve arayışlar açısından görece en parlak dönemini yaşamaktadır. Diğer deyişle konunun felsefe düzeyinde ele alınması sosyolojinin gerilemesi, gözden düşmesinin bir sonucu değildir. İntiharın, insan varlığı ve özgürlüğü ile ilgili temel bir felsefi sorun ve konu olarak ele alınması geniş bir ilgi görmüştür. Ayrıca bu görüş sanat-edebiyat düzeyinde de etkinliğini genişletmiştir. Ancak buradan intiharın sanat-edebiyat ve felsefi bir konu olarak açıklanabildiğini söylemek de mümkün değildir. Sosyoloji, intihar eylemini başlatan şeyi denetlemek, sınırlandırmak için toplumsal olaylardan söz etmektedir. Felsefeden ayrılan yönü de budur. Yeniden felsefi açıklamaların önemsenmesi bilim düzeyinde olayları denetlemedeki başarısızlıklar yanında, yöntem düzeyinde de uzmanca bazı zaafardan kaynaklanmıştır. İntihar eyleminin sonuçlarını eylemin kendisi ve diğer toplum olayları ile ilişkisi aracılığıyla açıklamak, denetlemek, etkili olmak önemlidir. Savaş ve sonrası yeni düzenleme ve arayışların olduğu ve aynı zamanda düşüncenin bocaladığı dönemde, intiharı bilinen, kavranan dünyanın dışına çıkararak felsefi düzeyde tartışmak, uyumsuz olanı varlık ve özgürleşme sorunu içinde tanımlamak önem kazanmıştır. Varoluşçuluk saçma/uyumsuz ve intihar konusuna yeni bir ivme kazandırmıştır. Batı düşüncesinin en etkili görüşlerden biri haline gelmiştir. Ancak felsefi bu çaba "düşüncenin intiharı"ndan başka bir sonuç vermemiştir.. Bu görüşün

⁹ Bu konu üzerinde bir başka yazımızda duracağız.

yaygınlaşmasında dönemin koşulları ve özellikleri önemli bir rol oynamıştır. II. Dünya Savaşı sonrasında varoluşçuluk gençlik ve aydınlar üzerinde etkili bir dünya görüşüdür. Ayrıca çeşitli bilinç biçimleri arasında türler arasında sınırlar içinde de kalmamıştır. Dinden sanat-edebiyata kadar çeşitli türler arasında gezinmektedir. Diğer yandan Frankfurt Okulu'nun çalışmaları bu görüşün sosyoloji düzeyinde de ağırlık kazanmasını sağlamıştır. En azından varoluşçuluk ile Frankfurt Okulu çalışmaları aynı zamanda ve birbirine paralel bir gelişme içindedir. Batı düşüncesinde bu görüşün marjinal olmaktan çıkması, resmi bir dünya görüşü olması ve yeniden biçimlenmesi post-modern toplum ve dünya görüşüyle birliktedir.

II. Dünya Savaşı sırasında ve sonrasında gündeme gelen varoluşçuluk ve Frankfurt Okulu temsilcileri birbirleriyle doğrudan bir bağ kurmaya çalışmamışlardır. Ancak otorite, birey-toplum ilişkileri, verili bütünsel dünya görüşlerine karşı takındıkları tutum arasında kolayca bağ kurulabilir. Her iki görüşün temsilcileri ve benimseyenleri arasında intihara yatkınlık ve intihar düşüncesinin bir parçası olan umutsuzluk, uyumsuzluk, bağlanma sorunu olması da ayrıca ilgi çekicidir.¹⁰ Varoluşçuluk sanat-edebiyat ile doğrudan ilişkisiyle de etkilidir. Fransa'nın bu görüşün ortaya çıkmasındaki ve yaygınlaşmasındaki yeri ilgi çekicidir. Fransa savaş sırasında Alman faşizmi karşısında direnememiştir, daha fazlası da söylenebilir, ama savaş sonrasında hem düşünce düzeyinde, sosyoloji ve felsefe aracılığıyla etkili olduğu gibi savaş sonrası kurulan düzene karşı da toplumsal muhalefetin etkili olmuştur. Yine savaş sonrası sömürgeciliğin tasfiyesinden en çok zarar gören ve bunun sancılarını düşünce ve aydınlar düzeyinde en çok yaşayan ülke durumundadır. Camus ve Satre Cezayir konusu konusundaki tavır ve tartışmalarda düzene muhalif bir konumdadırlar. Fransa, ABD'nin geliştirdiği ilişkilerden zarar görmüştür ve geçmişle bir hesaplaşma ve yeni görüş oluşturma sorunu ile karşı karşıyadır. Elbette bu tartışma sadece felsefe ile sınırlı olmamış, Fransa azgelişmişlik, ATÜT gibi sosyolojide ortaya çıkan yeni tartışmalarda da öncülük yapmıştır. Bu konu üzerinde daha önceki yazılarımızda durduk. Biz bu kısımda toplumsal bölünme ve intiharın varoluşçu kaynaklarıyla kendimizi sınırlayacağız. Konumuz doğrudan varoluşçuluk değildir, onun aracılığıyla günümüze bütün yönleriyle ortaya çıkan ve egemen hale gelen toplumun ve düzenin birlikte marjinalleşmesi ve intihar ilişkisini açıklayacağız. Bu açıdan özellikle Camus'un görüşlerinden yola çıkacağız.

Albert Camus'nun son dönem Batı düşüncesi içinde yaşam ve ölüm ve intihar konusunda ilgi çekici görüşleriyle ayrı bir yeri vardır. Camus intihar olayını belli bir felsefi görüş olarak olması yanında edebi bir konu olarak da

¹⁰ Yazının bu kısmını Frankfurt Okulu üzerinden de yazmak mümkündür. Biz varoluşçu düşünce ve Camus ile sınırladık.

almış, akademik felsefecilerin sınırlarını zorlamıştır.¹¹ Camus'ye olan ilgide bilinç ile toplumsal dünya arasındaki çatışma ve hayal kırıklıkları önemli bir rol oynamıştır. Çeşitli dillere çevrilen "Yabancı" romanında adı olmayan anti-kahramanı (yabancı) bir türlü ele geçiremediği anlamı sürekli ararken, ölümün egemen olduğu bir dünyada en anlamsız olayları saçma bir düzensizlik içinde yaşayan eksik bir kimliğin veya boş bilincin temsilcisidir. Yaşama anlam vermeyi yadsırken (uyumsuz, sürgün, yabancı) aynı zamanda geleceği de feda eder. Camus'nun yaşadığı dönem artık bütünsel kuramlardan ve uygulamalardan (siyasetten) kuşku duyulmaya başlandığı bir dönemdir. Önerilen toplum modellerinin, kuram ve uygulamaların insan yaşamını tehdit etmesiyle, uğrunda ölünecek bir değer ve siyasetin varlığının olup olmadığı, hangisinin gerçek olduğu sorusu saçma, değersiz bir soruya dönüşmüştür. Birey için dünya artık bilinmez hale geldiği için uyumsuz bir sürgün, yabancı haline gelmiştir. Çelişik bir biçimde yaşama nedeni olan şey, aynı zamanda güzel bir ölme nedeni de olmaktadır. İnsanın yaşamı ve var olan gerçek arasındaki ilişki kopmuştur. İntihar düşüncesi ve hiçlik/uyumsuzluk arasında dolaysız bir bağ ortaya çıkmıştır. Geçmişin geçerliliği kalmamış, geleceğe yönelik iyimserlik, beklenti ve kesinlik de ortadan kalmıştır. Ancak yaygın tutum ve uygulamalara olan uyumsuzluk bir duyarsızlık, bilinçsizlik anlamına gelmemektedir. Camus'ye göre yaşamı anlamsız bularak intihar eden insan, gerçekte bu eylemiyle uğrunda yaşayabileceği bir anlamın varlığını varsaymış demektir. İntihar bunun bir kanıtı olmaktadır. Yaşam anlamsızsa intihar etmek için bir neden yoktur. İntihar bu anlamda (duyarsızlık değil) uyumsuz/umutsuz duyarlılıktır. Camus'un önerisi anlamı yadsımaktır. Bu yolla intihardan kaçınmaktır. Gerçekte bu bir paradokstur. Sorun ve çıkış aynıdır, bir kısır döngüye neden olmaktadır. Camus'ya göre bu yadsıma bilinçlidir. Shakespeare'in, Hamlet'inde basit bir biçimde "olmak ya da olmamak" ifade ettiği felsefenin kadim sorusuna "saçmayı" benimseyerek cevap vermektedir.

Camus'ye göre gerçekten ciddi olan tek felsefi sorunu intihardır. İntihar nedenleri temel değerleri ve davranışı ortaya koyar. İntiharın düzen karşısında bir teslimiyet, mi, yoksa otoriteye karşı insanın kendi yaşamı üzerinde bir egemenlik/özgürleşme mi olduğu sorusuna Raymond Aron gibi muhalif olmayan aydınlar da cevap vermeye çalışmaktadır. II. Dünya Savaşı öncesinde ve sonrasında intiharı tanımlamak için yaygın olarak kullanılan uyumsuz sözcüğü bir sonucu belirten saçma, boş, anlamsız olan absürt anlamındadır. Buna karşılık Camus uyumsuz/saçma sözcüğünü bir sıfat olarak insan aç-

¹¹ Aralarındaki görüş ayrılıklarına karşın Sartre akademik olmayan bir filozof olarak önemsenmiştir. Ama Sartre, Camus'u edebiyatçı olmasına karşın felsefe konusunda görüşleri nedeniyle eleştirmektedir.

sından dünyanın mantığa aykırılığı, tutarsızlığı olarak tanımlayarak, bilinçli bir düşüncüyü belirtmek için kullanmıştır. Var olmanın uyumsuzluğundan anlaşılması gereken budur. Uyumsuz için varoluş, boğucu koşullardan çıkış veya içinde kalma sorunudur.¹² Camus'a göre, birey intihar etmeden, düzeni ve değerleri yadsıyarak, uyumsuz olarak bu boğucu koşullardan çıkabilir. Diğer deyişle saçma/uyumsuzluk intiharın koşullarını oluşturduğu gibi intihar düşüncesini yadsımanın da bir yoludur. Uyumsuz ve saçma olanın bilinçli bir tavır olarak genelleşmesi, dünya görüşü haline gelmesi intihar ve intiharı yadsıma açısından bir paradoksa (başı sona, sonun başa neden olması, başlangıcın, sonun, geçmiş, geleceğin olmaması bilinç düzeyinde bir kaosa ve kısır döngüye) neden olmaktadır. Camus, intiharın eylemden, anlamdan bir kopuş, uyumsuzluk olduğu görüşüne bir yönüyle karşıt bir görüş ortaya koymaktadır. İntiharın ve intiharı yadsımanın uyumsuz için ilkeli bir çözüm olup olmadığını sormaktadır. İntiharın uyumsuz için tam olarak ve ne ölçüde bir çözüm olduğunu tartışmaktadır. Yaygın kanının tersine uyumsuz için intihar yerine anlamı yok ederek, sürekli gerçeği yadsıyarak yaşamayı önermektedir. Anlamın yok edilmesi (saçma) sonuçta çözümlenemez, ispatlanamaz, yanlışlanamaz (bilimsel yöntemin tam tersi) felsefi bir görüş olarak benimsenmektedir.¹³ Uyumsuzluk/başkaldırı yüceltildiği, mutlaklaştırıldığı için felsefi tutarlı bir görüş ve tavidir. Ancak bu karşı çıkışın (çözümün) kaynağı ve dayanağı belirsizdir. Yaşamı yeniden yapılandırma, örgütlenme konusunda kayıtsızdır.

Camus, bir karşı çıkışı, başlangıcı belirtse bile, dramatik bir biçimde verili düzeni tersine çevirerek, uyumsuz bir biçimde, başı aşağıda yeniden yerine oturtmaktadır. Bu görüşleri günümüz post-modern dünya görüşü ve toplum anlayışına götürmek zor olmamıştır. Uyumsuzluk gerçekte geçmiş-bugün-gelecek bütünlüğünün bozulması ve aralarında bağların kopmasını belirtmektedir. Uyumsuzluk bir veridir, ancak esas olan bu saptamanın ötesinde, aşılması gereken çelişkidir. Bu çelişki, uyumsuzluktan çıkmak, verili ilişkileri aşmak, diğer deyişle insanın bütünlüğüne ve birikimine sahip çıkmak ile bir kopuş olarak intiharın zorunlu bir sonuç/seçim olması arasındadır. Camus'ye göre, yaşam ne kadar anlamdan yoksun olursa olsun uyumsuz için intihar bir zorunluluk değildir, tam tersine yaşam anlamdan ne kadar koparsa o kadar iyi yaşanacak hale gelmektedir. Uyumsuzluk, saçmanın benimsenmesiyle, hem intihar, hem de intihardan vazgeçme gibi iki farklı ve zıt durumun açıklaması mümkün oluyor. Düşüncede bu iki farklı, zıt halin üstüste gelmesi, birbirine dönüşebilmesi gerçekte işin içinden çıkılmaz bir durum oluşturuyor. Bu anlamda uyumsuzluk/varoluş sonuçta

¹² Albert Camus, *Sisifos Söyleni*, Can Yayınları, İstanbul, 1997.

¹³ Anlam yoksa, bilinçli bir tavır olarak intihar da saçmadır.

teslimiyetçi-kendiliğindenlik önerisine, anlamdan ve bütünlükten kopuk kadercisi, umutsuz gündelik yaşama ortaklığına, bireyciliği yücelten yüzeysel ve popilist “üç günlük dünyada hayatını yaşa” başkaldırı/katlanma felsefesine (yaşam tarzına) dönüşüyor. Aynı dönemde gündelik yaşam tarzının, magazin basının ve popülizmin yükselmesi boşuna değildir. Gerçekte uyumsuz, saçma olan bu dünyada birey bu saçmalığı benimseyerek gündelik yaşamını sürdürebilir, ancak hemen başa dönmek mümkündür, yaşam ve ölüm arasındaki gerekçe ve sınırlar bu kadar belirsizleştğinde aslında birbiriyle eşitlenmektedir. Yaşam-ölüm arasındaki zıtlık ipe birlik keskin bir biçim aldığı anda, yaşamın yüzeyselliği ve saçmalığı benimsendiğinde veya tersine iyi bir yaşam sürdürülemiyorsa, yaşam için iyi bir neden yoksa, uyumsuz, umutsuz bir rutin ve ve bıkkınlık içinde bireyin kendisini öldürmesi de doğal bir sonuçtur. Kuram pek de gizli olmayacak biçimde bunu içermektedir. Bu felsefe/dünya görüşü “ya öl-ya da herşeye boşver” kısır döngüsü içinde yaşamı sınırlıyor. Gündelik yaşamda anlamın ve dayanak noktalarının reddi, gerçeğin belirsizleşmesi, saçma ve uyumsuz olanın benimsemesi “toplumsal bönleşme”den başka bir şey değildir.

Camus’ye göre intihar başkaldırının, uyumsuzluğun mantıksal sonucu değildir, içerdiği teslimiyet, boyun eğme nedeniyle uyumsuz deneyimi (katlanma) kuramsal olarak intihardan uzaklaşmayı belirtiyor. İntihar en son noktasına kadar götürülmüş kabullenme ve tükenişken, varoluşçu/uyumsuz için intihardan uzaklaşma boyun eğmemektedir. Diğer bir deyişle çözümlü ve anlamı reddederek verili düzene umutsuz, kadercisi bir kesinlikle uyumdur. Bu düşüncenin Ortaçağ Hristiyan düşüncesinin temelini oluşturan, gündelik yaşamın acıları, iğrençliği karşısında yaşama katlanması ve kendini öldürmemeyi öğütlemesinden farkı yoktur. Batı düşüncesinde temel öğretiler yapısı gereği intiharı hem reddeden/yasaklayan, hem de intihara hazırlayan bir ortam hazırlar. Camus’un saçma öğretisi de bunun dışına çıkmamaktadır. İntiharı doğrudan savunmak gerçekten güçtür. Mesele intihara karşı çıkmak değil, intiharı hazırlayan ortama, baskıya, otoriteye karşı çıkmaktır. İntihar ortamının benimsenerek (burada saçma) intihara karşı çıkılması hele insanın örgütsüz, savunmasız kaldığı günümüzde mümkün değildir. Camus’ya göre intihar koşulları benimsendiğinde, saçmaya dayanarak intihardan kaçış mümkündür.¹⁴ İntihar, uyumsuz, saçma bir yaşamın

¹⁴ Günümüzde bütün iyi niyetine rağmen yeni toplumsal hareketler siyasi-toplumsal bir gücü ve örgütlenmeyi değil, sürekliliği, kalıcılığı olmayan, gündelik yaşam içinde ortaya çıkan anlık, kişisel ve ahlaki gevşek bir birlikteliği belirtmektedir. Toplumların ortak kaderi ve birliğini öngörmeyince insani yardım ile siyaseti eş koşan, indirgemeci, insancıl ama apolitik, heyecansız, düzen içi insan hakları savunuculuğu ya da kazanılmış insan haklarının koruyuculuğu ile düzen savunuculuğuyla sınırlanma bunun bir ifadesi olmaktadır.

ürünüdür. Anlam yoksa bilinçli bir tavır olarak intihar da saçmadır. Bu görüş kendi içinde felsefi olarak tutarlıdır, ancak gerçek yaşamda doğrulanması, yanlışlanması, sınanması mümkün değildir. Diğer bir deyişle toplumsal bir olay olarak intihar eylemi ve düşüncesinin kavranmasına, üzerinde etkili olmaya bir katkısı yoktur. Sonuçta, anlamı reddetmek, gerçeği belirsizleştirerek korumak, saçma olanı sonuna kadar götürmektir. Uyumsuzluğu/saçmayı aşmayı amaçlamadan temel ve mutlak veri haline getirmek, yaşam tarzının bir unsuru olarak benimsemek verili düzeni ve otoriteyi pekiştiriyor. Verili ilişkilere uyumsuz olmaya bir yönüyle saygı duyulabilir, ancak burada kalındığında uyumsuzluk teslimiyete, insanın kendini ve temsil ettiği tarihi birikimi tahrip etmeye dönüşmektedir. Uyumsuzluk ve sürekli yadsıma sonuçta anti-kimlik belirtisi olmaktan ileri gitmiyor. Camus'un varoluşsal tutumu "felsefesal intihar" olarak tanımlaması rastlantı değildir. Günümüzde bütünsel dünya görüşlerinden ve çözümden vazgeçme bunun bir başka biçimde ifadesidir. Toplumsal bölünme ve intihar hem kurumların temsil yeteneğini yitirmesinden kaynaklanır, hem de bütün meydan okumasına ya da yadsımasına karşın verili düzenin ve kurumların pekişmesini belirtir. İntihar bu açıdan temel bir çelişme içermektedir. Aynı çelişme intiharın amaçlı bir düşünce ve eylem olmasıyla, amaç ve eylemi reddetmesi, anti-kimlik belirtisi olması arasında da vardır.

3) İntihar Eylem ve Düşüncesinin Radikalleşmesi ve Anti-Kimlik Belirtisine Dönüşmesi

Günümüz dünya egemenliği mutlak bir kader olarak görünmektedir. Mevcut koşullara bağlı olarak toplumsal bölünme ve intiharın da belli başlı özellikleri ortaya çıkmaktadır. Verili düzen marjinal ve mutlak hale gelirken toplum ilişkilerinde temel eğilim düzen döngüsü ve rutinler biçiminde anti-kimlik ("toplumsal bölünme") belirtisine dönüşmektedir. Toplumsal gerçeklik ve kurgu birbirine karışırken kurumların işleyişini sağlayan kalıp formüller, uzmanca reçeteler sıradan, kaba bir bölünme, dışına çıkılması mümkün görülmeyen bir tekrar haline geliyor. Bunun ilk belirtileri gündelik yaşam ilişkilerinde değersizleşme, kuşku, hiçbir sabitin olmaması, çözümlenemeyen, içe kapanma ve itişme biçiminde gündelik, anlık ilişkilerin öne çıkmasıdır. Verili dünya düzeni kendini bütünsel bir dünya görüşü, tutarlılık ve değerler biçiminde tanımlamak yerine verili kurumların işleyişi ile tanımlanmaktadır. Toplumsal konumlar ve tutumlar, seçimler mutlak otorite karşısında değersizleşmiştir.¹⁵ Toplumsal bölünme ve intihar arasındaki

¹⁵ Ertan Eğribel, "1980 Sonrası Dünyasında ve Türkiye'de Sosyolojinin Üç Hali: Anti-Kuram, Anti Toplum, Toplumsuz Toplumsallaşma ve Teslimiyetçi Kendiliğindenlik",

ilişkilerin bu açıdan temel kurallarını saptamak mümkündür. 1-Teslimiyetçi-kendiliğindenlik, 2-Devletsiz/toplumsuz-anti-toplumsallaşma, 3-Düzenin ve toplumun birlikte otoriterleşmesi ve marjinalleşmesi. Bütün bu koşullar intiharı militan antici bir kimlik belirtisi ve savunusu haline getirmektedir. İntihar eylemi ve düşüncesi içindeki kişi düzene karşı kendini anti-kahraman haline getirirken, her türlü değerden, zorunluluktan, kurallardan, kurumlardan bağımsızlaşmanın getirdiği bir antici-keyfi bir özgürlük ve tutarlılık içindedir. İlkeler, değerler, düzen kuralları ve kurumları önemsizleşmiştir. Bu koşullar günümüz radikal/militan intihar düşüncesi ve eyleminin de özelliklerini, nedenlerini oluşturmaktadır. Toplumsal bönleşme ve intihar hem kurumların temsil yeteneğini yitirmesinden kaynaklanır, hem de bütün meydana okumasına karşın verili düzenin ve kurumların pekişmesini belirtir. İntihar bu açıdan temel bir çelişme içermektedir. Aynı çelişme intiharın amaçlı bir düşünce ve eylem olması ile amaç ve eylemi reddetmesi, anti-kimlik belirtisi olması arasında da vardır.¹⁶

Gerçekte intihar eylem ve düşüncesini birbirinden şu veya bu nedenle ayırt etmeden, radikal/militan bir tutum, düşünce ve eylem olarak tanımlamak gerekir. Günümüzde intihar eylem ve düşüncesinin bireysel düzeyde de olsa toplumsallaşması, radikalleşmesi/militanlaşması ve toplum ideolojisinin en güçlü eğilimi olması bununla ilişkilidir. Toplum ideolojisini oluşturan “antici intihar” biçimleri büyük bir çeşitlilik göstermektedir. Bunlar içinde, “İntihar Bombacıları”, “İntihar Saldırıları” ve “Şehitlik” radikal/militan intiharın bireysel ve kitlesel çeşitli türlerini oluşturmaktadır. Kitlesel tehdit ve sorunlar, şiddet nedeniyle bu intihar türleri deyim yerindeyse düzene karşı antici-riskli intiharlardır. Daha çok asimetrik güç ilişkileri söz konusu olduğunda, dengeyi bozmak en azından tartışılır hale getirmek veya ağırlaştırmak için, ya da verili düzeni ve otoriteyi hiçleyerek (üstünlük ve gücünü tanımayarak) saymaca da olsa bir eşitlik sağlamak için bir intihar ideolojisi oluşturulmuştur. Bunun militan-pasif biçimi “toplu cemaat intiharları”dır. Bu intihar biçimleri ayrı bir kategori olarak ele alınarak, intihar dışı etkenlerle açıklanmaktadır. Küresel düzen mutlaklaşıp, otoriter ve marjinal hale geldikçe, verili koşullar içinde intihar da otoriter, marjinal, anti-kimlik belirtisi haline gelmektedir. Bu nedenle intiharları sıradanlaştırmak mümkün olmamaktadır. Ama bilim düzeyinde Durkheim sosyolojisinin de etkisiyle intihar hala düzen doğrulanırken, düzene karşı bir sapma ve uyum sorunu olarak

Türkiye’de Sosyoloji Üniversitede 101 Yıl, Ed. E. Eğribel, U. Özcan, H. B. Kaçmazoğlu, S. Kızılcıkelik, Doğu Kitabevi, İstanbul, 2016.

¹⁶ Bu nedenle intihar verili düzene karşı bir tepki/öfke ya da düzeni içselleştirme (ikisi birlikte olabilmektedir), ama aynı zamanda kişinin kendi kendini cezalandırması ve bir kaçış olarak da görülmektedir.

tanıtılmaya devam etmektedir. Günümüzde ilgi görece güçlü bir anti-kimlik belirtisi olmayan, belli bir ideolojiyle kendini tanımlamayan, antici-sıradan intiharlara yöneliktir.

Bazı açılardan intihar ile anti-kimlik özellikleri ve belirtileriyle dini kimlik ve yaşamdan vazgeçme arasında benzerlikler bulunmaktadır.¹⁷ Tek tanrılı dinlerde intihara karşı takınılan bütün olumsuzluğa, yasaklara karşın bu dünyadan vazgeçme, din için canını/yaşamı önemsememe, dünya nimetlerinden vazgeçme ve hiçlik genel kuraldır. İnanan ilk kuşaklar, daha başlangıçta ölümü göze alacak kadar dünyadan ve canlarından vazgeçmişlerdir. Yaşam ve ölüm (inançları) konusunda tereddütleri yoktur. Yaşam bir yerde sürgündür veya dünya sınanma yeridir, esas olan ahirete/öbür dünyaya imandır. Dini öğretilere göre geçici, ölümlü bu dünyadayken canından vazgeçmek, nefsi köreltmek, gönüllü intihar veya gönüllü şehitlik sonsuz yaşamın garantisidir. Veya canlarından vazgeçecek kadar bu dünyaya ve yaşama bağlıdırlar. Tereddüt etmeden din adına ölüme koşmanın, ölümü içselleştirmenin örnekleri ve kıssaları vardır. Ölüm konusunda bir umutsuzluk, uyumsuzluk yoktur. İntihar, dinin tekeline karşı bir çıkış, uyumsuzluk görüldüğünde din açısından günah olarak görülmüştür. Bedenin ölümü, insani arzu ve isteklerden vazgeçme benimsense de insanın kendine zarar vermesi, öldürmesi, bu dünyadan kaçış için intiharı benimsemesi söz konusu değildir.

Mevcut düzen ve ilişkiler içinde topyekün intihar koşulları daha başlangıçta bir veri olarak ortaya çıkmaktadır. Ancak "risk altında" bulunan herkesin elbet intihar etmesi veya bireylerin bir araya gelerek, örgütlü kaderci, kitlesel intiharlar biçiminde antici-karşı çıkışları görülmemektedir. Buna karşılık intihar düşüncesi ve eylemi bireysel düzeyde giderek radikalleşmekte ve yaygın bir tutumu belirtmektedir. Günümüzde bir başka düzeyde, geçmişten farklı "risk toplumu"ndan söz edilmesi belli bir kaygının ürünüdür. Sosyoloji çalışmalarında intihar riski altında bulunan insanları korumak için kişilik yapısının geliştirilmesi, olaylar karşısında esneklik, öz değer duyguların gelişimi, mutlu aile ortamı, farkındalık, kişisel becerilerin oluşturulması, toplumsal gerilimi azaltıcı spor, sanat gibi sosyal etkinliklerin geliştirilmesi, sosyal, kültürel yönlendirilmesi, medya desteği, eğitici programlar, kişilere sorunlarla başa çıkma yeteneğinin kazandırılması gibi özellikler "önleyici, koruyucu etkenler" olarak tanıtılmaktadır. Sosyal, kültürel, ekonomik "önleyici tedbirler" önerisi bunların ötesine geçmemektedir. Bu görüşleri elbette daha ileri götürmek mümkündür, ancak daha ileri götürüldüğünde bilim kurgu filmlerine yakışan koruyan-kollayan, intiharı önleyen, otoriter, kabus gibi bir dünya ortaya çıkmaktadır. Daha sınırlı olanları sağlık kurumları, iz-

¹⁷ İntiharı dini düzeyde veya bir ilahiyatçı bakış açısından değil, sosyoloji düzeyinde ele alıyoruz.

leme merkezleri, adli kurumların devreye girmesi önerisiyle, devletin bireylerin sağlığı için özel yaşamı her yönüyle gözlemesi, denetlemesi istemektedir. Böylece intiharların “azalması” (ortadan kalkması değil) umulmaktadır. Gerçekte intiharın toplumsal nedenini belirlemek ve önlemek daha baştan mümkün görülmemektedir. Düzeni tehdit etmediği sürece intiharlara temel bakış açısı, “önleyici tedbirler”, “riskin azaltılması” olmaktadır. Bu yönde yapılan uzmanca bilimsel çalışma ve öneriler elbette bütünüyle kötü niyetli, anlamsız, gereksiz değildir. Kimi zaman etkili de olmaktadır. Ancak sınırlı, dar, uzmanca bir açıklama ve çözüm olmaktan ileri gitmemektedir. İntihar olayının açıklanmasından, tartışılmasından ve temellendirilmesinden niçin sorundan vazgeçilerek, neden sorusu sadece intiharın etkenlerini, tetikleyici nedenleri tanımakla yetinmekte, bu yönde uzmanca öneri ve tedbirlerle sorunlar üzerinde etkili olmak mümkün olmamaktadır. Bu yönde uygulamalara rağmen veya belki de bunlarla birlikte intihar düşüncesi ve eylemleri giderek daha karmaşık bir hale gelmekte ve yaygınlaşmaktadır.

Günümüzde artık intihar koşulları, düşüncesi, teşebbüsü, pratiği genel bir eğilim biçimindedir. İntihar olgusunu Durkheim’ın intihar tipleri ile açıklamak mümkün olmamaktadır. İntiharlar büyük bir çeşitlilik ve yaygınlık kazanmıştır. İntihar etmeyenler de intihar koşulları içindedir. Postmodern toplumla ortaya çıkan toplumsal kimlik ve varlık sorunu insanı belirsizliği sürüklemiştir. Kişi, mutlak düzen içinde yaşadığı rutin, karmaşık ve yoğun yaşam içinde anlamsızlığı, belirsizlikleri kabullenmiş ve kendini yaşamın gündelik akışına teslim etmiştir. Bu kişinin kendini dahi unutmamasına, varlık koşullarının sorgulamamasına neden olmuştur. Toplumsal gerçek ile bağlantının kesilmesi, belirsizlik, bütünü kaybolması, değersizleşme, uyumsuzluk gibi özellikler belki intiharın özelliklerini tanımamıza izin verse bile bunlara dayanarak bir çıkış ya da karşıt yeni değerler oluşturma arayışı söz konusu değildir. Bu özellikler küresel düzenin veya post-modern toplumun kendi özellikleridir. “Bönlüğün Sosyolojisi” olarak tanımladığımız belirsizlik, toplumsuz-toplumsallaşma, kendiliğindenci-teslimiyet ilkeleri aynı zamanda intihar olayının koşullarını ve belli başlı intihar tiplerini de tanıtmaktadır. Toplumsal hayatta yaşanan pek çok sorun, kişinin bireysel sıkıntıları ve bunu aşamama durumu, düzensizlik hali, şimdinin öne çıkması, bir durumla ilgilenirken bile, nerede olduğumu, o an içerisinde ne yaptığımı unutmama, işin anlamsızlaşması, değersizleşmesi, toplumsal ve kişisel düzeyde yeni bir yabancılaşmanın, insanın birikimi ve değerinin kaybolması doğal kabul edilmektedir. Düzeni aşamamaktan kaynaklanan hayatın rutinleşmesi bu yabancılaşmanın bir belirtisi olmaktan ileri gitmemektedir. Askeri, siyasi, ekonomik, psikolojik, dini, ahlaki, sanatsal intiharlar, madde kullanımı sonucu ortaya çıkan intiharlar, çeşitli etki intiharları, başıboşluktan, cesarettten, her türlü bağımlılıktan, her türlü bağımsızlıktan kaynaklanan intiharlar, korku,

kahramanlık, cesaret, kaygı, geçmişe özlem, geçmişe nefret intiharları, belirsizlikten, takıntılardan, gündelik rutinden, anlamsızlıktan, duyarsızlıktan, akılsızlıktan, bencillikten kaynaklanan intiharlar, sapkın cemaat intiharları, dayanağı olmayan, nedensiz, sebepsiz, kendiliğinden intiharlar, geleceksizlik, aşk, tutku, hissizlik intiharları, ideolojik bir donanımla ortaya çıkan terör olarak adlandırılan intiharlar ya da bireysel veya geniş kitlelerin özverili bir biçimde savaşa katılarak ölmesi-öldürmesinden kaynaklanan (“şehitlik”) çeşitli durumlar ve intihar biçimleri vardır.

İntiharın bilimsel düzeyde araştırılmasında kullanılan varsayımlar tartışmalıdır. İntihardan söz etmeyen kişilerin intihardan uzak görülmesi, intihar haberlerinin intiharı yaygınlaştırdığı, intihara eğilimli kişilerin kesinlikle ölmek istediği, intiharın varlıklı veya yoksul kesimlerde görüldüğü, ekonomik imkanlarla ilişkili olduğu, kalıtsal bir eğilim olduğu, aile yapısından kaynaklandığı, toplumsal aidiyet ölçüsü, hastalık veya yaşlılığın riski artırdığı, dinin intiharı önlemede denetim ve sınırlayıcı bir unsur olduğu gibi varsayımlar kolaylıkla yanlışlanabilmektedir. Bu varsayımların çoğu Durkheim kaynaklıdır. Durkheim Fransa’daki intihar istatistiklerini inceleyerek belli kategorilerde intihar eğiliminin daha fazla olduğunu belirtmektedir. Kadınlara oranla erkeklerde, katoliklere oranla Protestanlarda, yoksullara oranla zenginlerde, evlilere oranla bekarlarda intihar oranı daha fazladır. Bu oranlar sadece bir saptama değil aynı zamanda intiharın “dışsal nedenleri” ya da intihar olayını etkileyen (baskı oluşturan) toplumsal olaylar olarak intiharın açıklanmasında ve belli intihar tiplerinin tanıtılmasında kullanılmıştır. İntihara neden olan dışsal olaylar giderek doğrulanmaya gerek duyulmayan bir varsayım veya değerlendirme olarak intihar çalışmalarına yön vermiştir. Bu saptamalar bir değerlendirmeye izin verse bile etkili olmaya ya da bütünsel kuram oluşturmaya izin vermemektedir. Toplumsal destek sistemleri veya kurumlar intiharı denetlemede yüzeysel, iyi niyetli bir çaba olarak görülebilir, ancak sonuçta verili ilişkileri pekiştirdiği için bilim açıklamaları düzenin kontrol- denetim unsuruna dönüşmektedir. Sözleşti askerlik görevi sırasında intihar edenlerin denetimi için getirilen kontrol mekanizması ve kurallar kurumun daha iyi işlemesini sağlamak, otorite ve denetimi kusursuz hale getirmek içindir. Bu baskı intihar eğiliminin artmasına neden olabilmektedir. Sonuçta birey-toplum, birey-kurum arasındaki çelişki bir kısır döngüye dönüşmektedir.

İntihar nedenleri, baskısı, düşünce ve eylemleriyle ilgili özellikleri, saptamaları çoğaltmak mümkündür. Ama bilgiççe iktisadi, ahlaki, dini, yasal, bilimsel vb. açıklamalarla intihar etme cesaretini göstermiş, dönüp cevap veremeyecek insanları ve yakınlarını aşağılamasınlar. Bizi ilgilendiren “antici kimlik”, “toplumsal çürüme” ve bireysel düzeyde de görünse “toplucu intihar” olayıdır. Buna birbiriyle ayrılmaz biçimde “düşüncenin intiharı”nu

ve “tarihin sonu”nu da ekleyebiliriz. İntiharın bütün biçimleri reel yaşam koşulları ve verili düzen çerçevesi içinden türemişlerdir. Ancak bunu dar anlamamak gerekir. İntihara dayanak olan yabancılaşma ve uyumsuzluk veya kopuş (karşılaştırma ölçütü) mevcut reel dünya ile onu aşan insanın birliği ve geleceği arasındaki bütünlük (uygarlık birikimi veya tarihi gelişme anlayışı) arasındadır. Verili düzenin mutlaklaşması, yeni bir aşamaya, sıçramaya izin vermemesi ve marjinalleşmesi, toplum düzeyinde uyumsuzluk, yabancılaşma ve kopuşa neden olmaktadır. Mevcut koşullar ve ilişkiler toplumsal çürümeyi ve intiharın özelliklerini saptamaya izin vermektedir. Anti olma özellikleriyle tanımlayacağımız çeşitli intihar biçimleri düzenin mutlaklaşmasından, sıçrama ve yeni bir aşamaya izin vermemesinden, diğer bir deyişle bir çıkışsızlıktan kaynaklanmaktadır. Toplumsal düzeyde yeni bir çözüm ve düzen arayışı yoktur. Bu nedenle intihar olayı (düzen kendini tartışmaz olarak gördükçe) klinik düzeyde, uzmanca çeşitli müdahalelere veya kadere veya kader gibi görünen teröre indirgenmektedir. İntihar, tarihsel ve toplumsal bir sorun ve çözüm, tartışma olmaktan çıkmaktadır. Alternatif bir toplumsal yaşam ve düzen görünür olmaktan uzaklaştıkça intihar topyekün bir gerçeklik haline gelmektedir. Marx’ın din üzerine bir açıklamasını değiştirerek, intiharları kalpsiz dünyanın kalbi ve insanlığın derin iççeğişi olarak görebiliriz.

İntihar eylemi ve düşüncesinin yaygınlığı, insanın birliği ve geleceğine yönelik özgürleşme ve örgütlenme çabasında bir zaafı, sorunu göstermektedir. Toplumsal ilerleme, değişme ve bütünleşme görüşü gözden düşmüş ve otoriterleşme olarak görülmektedir. Modern toplumda iktisadi kriz veya durgunluk dönemlerinde ve kıtlık yıllarında intihar salgın hastalık gibi değerlendirilmiştir. Buna karşılık günümüzde intihar bütün toplumsal sınıflar için bir kader haline dönüşmüştür. Mevcut düzenin kendi işleyişi içinde çalışan sınıflar yanında, fiili çalışma yaşamının dışında kalan, siyaset, sanat, edebiyat, hukuk, eğitim, bürokrat, uzman gibi alanlarda çalışanlar arasında ya da asalak, aylak zenginler, aylak işsizler içinde, diğer bir deyişle tüm toplumsal kesim ve sınıflar içinde intihar yaygın bir olaydır. Bilim açıklamaları dayanıksız ve etkisiz kalmaktadır. Sosyolojinin kayıtsız kaldığı gündelik yaşam alanları olan hastalık, hayırsız dostluklar, arkadaşlıklar, ihanet, hüsrana, aşk, ihtiras, ailevi acılar, tekdüze yaşamın tatminsizliği, bastırılmış coşkular gibi sorunlar da intihar nedenleridir. Yine, sosyolojinin konu dışına ittiği, yaşam sevgisi, yaratıcılık, gelişme gibi toplum kimliğinin ve kişiliğin enerjik itici gücünün kaybolması, tükenmesi de insanın “tiksindirici varoluşuna” bir son vermeye götürebilmektedir.

4) Bütünsel Dünya Görüşlerinin ve Bilim Açıklamalarının Yetersizliği: Sanat-Edebiyat İçinde Bir Tür olarak İntihar

Genel olarak bilimin veya Batı sosyolojisinin intihar açıklamasının yeni dönemde geçerli olmaktan çıkması, intihar olayını bir uygarlık sorunu olarak yeniden değerlendirmeyi, bu yönde sonuçlara varılması gerektiğini göstermektedir. İntihar bireysel bir sorun olmanın ötesinde, toplumsal ilişkilerin parçalanmasını, geçmişin, şimdinin, geleceğin belirsizleşmesini, anti-kültür, anti-bilinç, anti-siyaset savunuculuğu çerçevesinde toplumun çürümesini ve topyekün intihar koşulları içinde olmayı belirtmektedir.¹⁸ Bu açıdan tarihten bir örnek gösterilebilir. Amerikan eski uygarlıkları Batı uygarlığının temsilcileri ile karşılaştıklarında, anlayamadıkları, açıklayamadıkları insanlık dışı ilişki ve koşullar içinde birlikte yaşamaktansa, (Doğu geleneksel uygarlıkları gibi bir deneyimleri ve dirençleri de olmadığından) topluca intiharı bir çözüm yolu olarak seçmişlerdir. Kadınları, çocuklar, yetişkinler kaçtıkları uca köşelerde topluca intihar etmeyi Batı düzeni ve yaşam koşulları içinde yaşamaya üstün görmüşlerdir. Amerikan eski uygarlıkları ve yerlilerin kıyımı insanlık tarihinin en büyük soykırımlardan biridir. Kuzey Amerika'da kızıldeveliler bir başka örnektir. Batı düzeni içinde yaşamak istememişlerdir. Benzer bir durum Ortaçağ'da Haçlı seferlerine katılan Hristiyanların komşuları olan Yahudilere yönelik saldırıları karşısında anneler, çocuklar, kocalar, akrabalar işkence ve zulüm korkusuyla birbirlerini öldürmüşlerdir. Yine Endülüs'te İspanyollar karşısında Yahudiler ve Müslümanlar inançlarını değiştirmemek, işkence ve zulüm görmemek veya İspanyol düzeni içinde yaşamayı felaket gördükleri için kitlesel intihar etme yoluna gitmişlerdir. Bütün bu toplu intihar ve kıyımlarda Batı başrolde, doğrudan katliam ve şiddet yapmadığında, kendinden saymadığı geniş kitleleri sistematik olarak intihara sürüklemeye ve bunun koşullarını oluşturmada tereddüt etmemiştir. Bu kıyım, yıkım sadece fiziki şiddete dayalı değildir. Batı tarihinde kendi çözümünü ve üstünlüğünü sürdürmek için uygarlık yıkımını doğal görmektedir. Sorunları çözmek yerine uygarlığı yıkarak, yeniden kurmak sorunuyla karşı karşıya kalmaktadır. Batı tarihi içinde kendi içinde soykırımlarla denge sağlanmak istenmesi, yine kapitalizmin en önemli özelliğinin yıkıcılık olması rastlantı değildir. İntiharın, insanın kendi varlığına, tarihine, toplum örgütlenmesine karşı topyekün bir tehdit haline gelmesi Batı dünya egemenlik düzeninin geldiği yeri göstermektedir. Modern egemenlik düzeninin gelişmesinin sınırına gelmesi, aşılabilmesi, "Küresel Barbarlık Çağı"na bir geçişi, uygarlığın kendi kendini tahrip etmesini göstermektedir.¹⁹ İntihar koşulları bu geçiş

¹⁸ Bu yönüyle tarihte intihar olayını da bir başka türlü bakmak, açıklamak gerekmektedir.

¹⁹ "Küresel Barbarlık Çağına Giriş" üzerine daha önceki çalışmalarımızda durduk.

döneminde toplumsallaşmış ve tüm insanlık için kader görünmektedir. Bilim açıklamalarının, sosyolojinin gözden düşmesi bu nedenledir.

Günümüzde intihar konusunda uzmanca bakış açısı ve bütünsel dünya görüşleri gözden düşmüştür. Ancak konu başka düzeylerde ele alınmaya devam etmektedir. Sosyolojinin dışladığı, görmezden geldiği intihar biçimleri ve gündelik yaşam koşulları sanat-edebiyat-roman sanatı içinde en gelişmiş biçimiyle ele alınmaktadır. Pek çok alanda edebiyat/roman ile alışveriş içinde olan sosyoloji, intiharı, insanın çözülmesi, kendi varlığına yabancılaşması sorunu olarak ele almaktan kaçınmaktadır. Türk romanında da intihar başından bu yana süreklilik gösteren konulardan biridir. Batıcılışmanın sadece tarihten bir kopuş değil, aynı anda bir intihar haline gelmesi, en azından özel yaşam koşulları açısından en çok romanlarda (Türk romanında olduğu gibi Rus romanında da) ele alınmıştır. Batılılaşmanın yaşam tarzının üstünlüğü olarak savunulduğu bir alanda, özel yaşam koşulları açısından yenileşmenin nasıl bir intihar haline geldiği roman olay örgüsü ve roman tiplerini de belirlemektedir.²⁰ Batıcılışma ve intihar arasında ilişki açısından en ilgi çekici olan intihar, ilk Türk pozitivist ve natüralist olarak tanıtılan Beşir Fuad'ın 1887'de, 35 yaşında intiharıdır. Beşir Fuad bileklerini dört yerden kesip kendi kanıyla bilimsel gözlemlerini yazmaya çalışmıştır. Ölü bedenini kadavra olarak Tıbbiyeye bağışlamıştır. Enver Paşa'nın Türkistan'da Rus mitralyözlerine karşı atıyla yalın kılıç saldırıya geçmesi görkemli ve umutsuz bir başka intihar biçimidir. Bu tür farklı intihar eylemlerini çoğaltmak mümkündür. Batı romanında ve ondan etkilenen Türk romanında romantik, karşılıksız aşk intiharları önemli bir eğilimdir. Geleneksel edebiyatın da bir devamı biçimindedir. Ama siyasi bir seçimle birlikte olduğu için farklı örnekler de vardır. Türk sosyolojisinin öncülerinden Prens Sabahattin'in babası Mahmut Celalettin Paşa, oğullarıyla birlikte Avrupa'ya kaçtıktan sonra yaşadıkları hayatı ve zorlukları belirtmek için intihar redifli 36 beyitlik "İntihar Kaside"ni yazmıştır. Türkiye'de Türkçülük, İslamcılık ve Sosyalizm akımları içinde özellikle edebiyat ve şiir aracılığıyla intihar gibi siyasi seçimler benimsenmiştir. Yüceltilen ama aynı zamanda karşı çıkılan dış veya iç güçlere karşı dava uğruna bir intihar gibi ölümü göze almak, ölümü seçmek, her an çatışma içinde ve barikat arkasında ölümü beklemek, buna kişileri hazırlamak edebi-sanatsal bir görev gibidir.²¹ Bu anlamda militan bir sanat-edebiyat ve yaşam öyküleri revaçtadır.

²⁰ Türk romanında intihar konusu da sosyoloji tarafından ele alınmayı beklemektedir. Bu konu aracılığıyla Batıcılışmanın bir başka yönü üzerinde durma imkanı ortaya çıkacaktır. Belki buradan yola çıkarak gündelik ilişkiler içinde Batıcılışma sonrası Türkiye'ye özgü intihar özelliklerini ve tiplerini de saptamak mümkündür.

²¹ Bu konu ayrıca ele alınmalıdır.

Sanat ve edebiyat ve roman, intihar olay ve koşullarını açıklama ve saptamada bilim düzeyinde tekdüze ve uzmanca açıklamaların ötesinde bir zenginlik taşımaktadır. Günümüzde intihar sinemadan romana çeşitli sanat biçimleri içinde kendi başına bir tür haline gelmiştir. Bu, bütünsel dünya görüşlerinin ve bilim düzeyinde açıklamaların sınırlılıklarının bir göstergesidir. Bilim, kendi açıklamaları dışında ortaya çıkan bu eğilimi bir dizi önlemlerle denetim altına almaya çalışmaktadır. Daha XIX. yüzyılın öncesinde J. W. Goethe'nin "Genç Werther'in Acıları" (1789) romanı sonrası roman kahramanının intiharına benzer biçimde intiharların yaygınlaşması üzerine ("Werther etkisi") roman yasaklanmıştır. Bugün de sanat ve edebiyatın sorumsuz davrandığı, intiharı özendirdiği savıyla bilim insanlarının önerileriyle "halk sağlığın korumak" için hukuki, adli, tıbbi önlemler alınmakta, bilim çalışanları yasalardan aldığı destekle bu alanda müdahil olmaya çalışmaktadır.

Sosyolojide veya genel olarak bilim düzeyinde intiharın uzmanca temsiliyle, gündelik yaşamda intiharın temsili ve bilinci birbirinden farklılaşmış, karşıt hale gelmiştir. Bunu bir başka düzeyde de görebiliriz. Çizgi-romanlarda veya karikatürlerde intihar düşüncesi ve pratiğinin toplumsallaşması, baskının nedenleri, intihar notları, intihara neden olan olaylar, intiharın çözüm olarak gösterilmesi, intihar düşüncesi ve eylemine tepkiler,²² gündelik yaşam içinde varlığını hissettiren sıradan bir olaydır. Bir sanat biçimi olarak karikatür, dini, ahlaki, hukuki, bilimsel, kurumsal çeşitli baskı ve yargıları kolaylıkla aşabilmekte, bu aşma çabası (kişisel olarak görüldüğü için) tartışmalı olsa bile doğrudan yasaklanmamaktadır. Ayrıca, yasaklansa bile, bu yaşağı sanatın kullandığı araçlar ve kuralları içinde biçimsel düzeyde aşmak mümkündür. Sanatın, sanatçının özgürlüğü bu açıdan daha başlangıçta konuyu farklı bir biçimde ele almaya izin vermektedir. Karikatürün anlatım biçiminin verdiği imkanlar bir görüş oluşturmaya, yaygınlaştırmaya, paylaşmaya elverişlidir. Bu açıdan intihar konusunda sanat veya mizah aracılığıyla aktarılan bilincin anlaşılması, açıklanması da bilimin konusu olmaktadır. Ancak günümüzde bu ilgi denetim amaçlı olmaktan ileri gitmemektedir.

Türkiye'de veya dünyada çeşitli çizgi-roman dergilerinde intihar konusu bu açıdan ele alınabilir, özellikleri saptanarak değerlendirilmelerde bulunulabilir. Karikatürlerde intihar etkenleri çeşitli biçimde karşımıza çıkmaktadır, yüzeysel bir biçimde bakarsak, uzun boy-kısa boy, zayıflık- şişmanlık, zenginlik-yoksulluk, beden sağlığı-hastalık, ergenlik-yaşlılık, erkek-kadın, ümit-

²² Basında intihar haberlerinin intiharı özendirdiği, yanlış etkilediği düşüncesiyle, buna karşı mücadele etmek için bilimsel araştırma konusu olmuştur. Bu yönde benzer çalışmalar, Nalan Karakuş, Serpil Aygün Cengiz, "Karikatürlerde İntiharın Temsiline İlişkin Bir Bakış", *Kriz Dergisi*, C. 20 (1-2-3); Serpil Aygün Cengiz, "Basında Yer Alan İntihar ya da İntihar Girişimi Konulu Haberlerde Etik Sorunlar", *Kriz Dergisi*, Cilt: 17, Sayı: 2009.

sizlik-ümit, öfke-sakinlik, hissizlik-hislilik, aşk-aşksızlık, şiddet-boyuneğme, inanç-inaçsızlık, çevre-çevresizlik vb. çeşitli ikilikler, aslında toplumsal ilişkilerin bütünü gündelik yaşamın uyumunu bozmakta, intiharı haklılaştırabilmektedir. Önemli olan sadece intiharı seçen insanın içine düştüğü durum, hissettiği baskı ve neden, kullandığı araç, sorunların ifadesi, kendini duyurma, kimliğini temsil çabası, iletişimsizliği ve eksikliklerin mizah konusu olması değildir. Esas önemli olan, intihara şahit olan insanların kayıtsızlığı, duyarsızlıkları, teşvikleri, sabırsızlıkları, intihar edene karşı duydukları öfke gibi özellikler ve bireyin intiharı sıradanlaştırmasından, kararsızlıklardan, sakarlıklardan doğan terslikler, dışardan gelen teşviklerden, duyarsızlıktan kaynaklanan mizahtır.

Günümüzde gerçeğin belirsizleşmesiyle, yaşamak-ölmek ironik bir hale gelmiştir. İntihar eden ve seyreden her iki tarafta aynı tutumu, duyguları paylaşmaktadır. Bu nedenle birbirlerini tamamlamaktadırlar. Taraflar rahatlıkla birbirlerinin yerlerine geçme eğilimindedirler. Bunu gazete ve televizyon haberlerinde de görmek mümkündür. İntihar teşebbüsünde bulunan bir insanı binanın altında ellerinde cep telefonlarıyla çeken, intihar etmediği için beklemekten sıkılan ve intihar etmek isteyen insanla bu nedenle kavga eden, buna kızan intiharcının izleyicilerin üzerine işemesi, köprüde korkuluklara tutunan intihar eylemcisine “atlayacaksan atla, senin yüzünden trafikte bekliyoruz” diyen kişiye hak verenler, intihar etmek isteyen kişiyi linç etmeye çalışanlar, Milli Eğitim Bakanlığı sırasında sendikanın atanmayan 40 öğretmen adayının intihar ettiğini söyleyen sendika başkanına “gösterişçi intihar” yapıyorlar diye cevap vermesi, karşılıklı öfke ve duyarsızlıkların artık karikatürlerde olmaktan çıktığını göstermektedir. İntihar eden ve etmeyen insanlar arasındaki karşılıklı tepkiyi/tepkisizliği/ilişkisizliği görmek, açıklamak (intiharı tanımlamak için) artık daha önemlidir. Karikatürcüler bunu görüyor sosyologlar ise görmüyor! Yaşam, yük haline gelirken, toplum çözülürken, çürürken intihar sıradanlaşmıştır. İnsanların, akşamları evde ailesiyle birlikte yemek yerken, dünyanın her yerinde gerçekleşen ölüm ve şiddeti televizyondan rahatlıkla izleyebilmesi topyekün ölümü ve intiharı içselleştirmesinden, kayıtsızlık ve sıradanlaştırmasından (diğer bir deyişle çözümsüzlükten, çaresizlikten) kaynaklanmaktadır.

Postmodern toplum ve dünya görüşü Batı dünya egemenliği çerçevesinde sorunlarının ve çözümsüzlüğün sınırına varmasıdır. Mevcut düzenin aşılması, yeni bir çözümün ortaya çıkmaması, insanlığı birliği ve geleceğiyle ilgili umutları ortadan kaldırmıştır. Post-modern toplum ve dünya görüşünde giderek düzen ve toplum bütün gerçekliğini yitirmiştir. Verili düzen ve ilişkiler sadece Batı-dışı uygarlıkları değil, Batı uygarlığını da çökertmekte, insanlığı tahrip etmektedir. Batı düzenine uyum sağlamaya çalışan Batı dışı ülkelerde, Batı kültürüne karşı büyük bir direnç olmakta birlikte, bu direnç

Batı kültürünü kabul etmektense kültürsüzlük, uygarlık karşılığına kabule kadar gitmektedir. Anti-düzen, anti-toplum ve toplumsallaşma kimi zaman geçmişe köksüz bir bağlanma (nostalji) biçimindedir. Egemen düzen ve kültür önünde çeşitli topluluklar kimliklerini koruyabilmek ve direnme gücü bulabilmek için eskiye köksüz bir biçimde bağlanarak, bugünden ve gelecekte kopacaklardır. Eskiye tutku öncelikle egemen düzene ve kültüre karşı oluşu belirtmek içindir. Değerler krizi, ontolojik anlam krizi, bireyin kitle toplumunda ve tüketim kültürü içinde özgürlüğü sorunu, küreselleşmenin ortaya çıkardığı uluslararası ilişkilerin yapısı toplumsallaşmanın sınırına gelmenin ifadesidir. Doyumsuzluk, hoşnutsuzluk, kaygı ve tedirginlik, belirsizlik, verili ilişkileri aşamama, tükenme, birey ve toplum düzeyinde intihar baskısını yaygınlaştırmaktadır. Toplumsal çürüme, asalak, mantar kültür bunun bir başka görüntüsüdür.

Günümüzde Batı dünya egemenliğine ve üstünlüğüne dayalı bir düzen söz konusudur. Verili ilişki ve düzenin mutlaklaşması, kurumların işleyişinin bağımsız bir gerçeklik haline gelişi, toplumun ve bireyin kendi ilişkileri içinde düzene ortak olamaması ve etkileyememesi, sorunları üzerinde etkinlikten uzaklaşması, çözümün darlaşmasına, içe dönük ve açıklanamaz, çözümlenemez bir hale gelmesine neden olmuş, verili ilişkiler toplumun tahribine yönelmiştir. Verili düzen ve kurumlarının tarihten, koşullardan kopması, kendiliğinden işlediği görüntüsü vermektedir. Toplum yeni bir düzen alternatifi yaratamadığında bu düzene kendi çıkarlarından, varlığından vazgeçmek koşuluyla ortak olmakta veya dışında kalmaktadır, her iki halde de kendi varlığını, kimliğini, rolünü inkara yönelmektedir. Toplumsal çürüme veya bönleşme, diğer bir deyişle belirsizlik, teslimiyetçi kendiliğindenlik, toplumsuz- toplumsallaşma bunun bir görüntüsüdür. Mevcut düzen kendini mutlaklaştırırken toplumsallaşmayı, toplumu çürütmekte, uygarlık birikimini tahrip etmektedir. İntihar koşullarının genelleşmesi ve en radikal eylem-düşünce biçimi olması "Barbarlık Çağına Giriş"e karşı bir anti-bilinci belirtmektedir. Günümüzün çeşitli, karmaşık intihar olaylarını birbirine bağlayan ana çerçeve budur. İntihar olayı, bu anlamda kişisel bir olay olmanın ötesinde, uygarlığın, toplumun birlik ve geleceğinin intiharı ve tahribidir. Öncelikle buna karşı çıkmak gerekir. Bu anlamda sorunları sadece açıklamak yetmemektedir, sorunlar üzerinde toplum düzeyinde etkili olmak da gerekmektedir. İntihar bir kader değildir, insanlığın verili koşulları aşma hakkı ve özgürlüğü vardır.